

Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Kanon*

Hans-Heino EWERS**

Çeviren: Oktay DEĞİRMENCİ

Çeviri Editörü: Turgay KURULTAY

Çocuk ve gençlik edebiyatı alanında bir kanon oluşumunun en dikkat çekici denemeleri düşünüldüğünde, Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Klasikleri veya Çocuk Klasikleri - Gençler için Dünya Klasikleri gibi başlıklar akla gelmektedir. Burada gerçekleşmekte olan kanonlaşma süreçlerini anlamak için, bu süreçlerin başlatıcılarının belirlenmesi şarttır: Kanon oluşturucu ve geliştirici etkili aktörler olarak -en azından 1947'deki para reformunun ardından gelen on yıl içinde- özellikle çocuk ve gençlik kitapları basan yayınevleri öne çıktılar. Bu noktada yayınevlerinin önemli enstrümanı, çocuk dizileri ve serileri yayımlamaktı. Bugün için de durum aynıdır. Bu yayınların kapak sayfalarında gerek dizinin özel değeri, gerekse de sınır tanımayan uzun ömürlülüğü ile

yüksek tanınırlığı vurgulanır. Zaman zaman da “Çocuklar için Dünya Klasikleri” ibaresine rastlanır. Temeli Adam Reitze tarafından atılan, Paul Hühnerfeld, sonradan da Barbara Gehrt'in yayıma hazırladığı ve 1950'li ve 60'lı yıllar arasındaki on yıllık zaman zarfında Münih'te yer alan kitap ve sanat yayınevi Obpacher'den çıkan *Dünya Çocuk Edebiyatı: Gençler İçin Bir Derleme* adlı dizi büyük itibar görmüştür. Hamburg'taki Oetinger Yayınevi ile aynı binada bulunan bu yayınevinin bastığı *Dressler Çocuk Klasikleri* sonraki adıyla *Dressler Klasikleri* dizisi de bu tarihlere rastgelmektedir; bu dizinin yanı sıra sonradan *Oetinger Seçkisi* yayımlanmıştır. Yine Würzburg'lu Arena Yayınevi de bu on yıllık zaman diliminde klasik dizilere gösterdiği ilgiyle öne çıkmaktadır: Bu yayınevinin *Arena Klasik Çocuk Kitapları* dizisi bugün de basılmaya devam etmektedir. 1970'li yıllarda Ravensburger'in güçlü bir gelenek oluşturan cep kitapları içinde *Çocuk Edebiyatı ve Genç Okurlar İçin Klasikler - Dünya Edebiyatı Klasikleri* dizileri yayımlanmıştır. 1980'lerde Münihli Schneider Yayınevinden *Schneiderbuch* programı kapsamında bir *Klasikler Dizisi* çıkmıştır. İlerleyen yıllarda, 2000'lerde de devam eden klasik dizi-

* *Kaynak: Gabriele Rippl / Simone Winko (yay. haz.), Handbuch Kanon und Wertung - Theorien, Instanzen, Geschichte, Verlag J.B. Metzler, Stuttgart-Weimar, 2013, s. 350-356.*

** Hans-Heino Ewers (Prof. Dr.): Çocuk ve gençlik edebiyatı alanında uzman araştırmacı olan Prof. Ewers uzun yıllar Frankfurt J. W. V. Goethe Üniversitesi Germanistik Bölümü'ne bağlı Gençlik Kitapları Enstitüsünün başkanlığını yaptı. Çok sayıda kitap, makale ve projelere imza atmış olan Prof. Ewers bu alanda uluslararası düzeyde önde gelen isimlerdendir. Editörün notu: Bu yazı *Türk Dili* dergisi için yazarı ve yayınevinin özel izniyle çevrilmiş ve yayımlanmıştır (M. R. Ş.).

leri arasında örneğin Klaus Ensikat'ın resimlediği *Kızıl Tilki Klasikleri* (Rowohlt Yayınevi), *Ueberreuther Klasikleri* (Ueberreuther Yayınevi), *Coppenraths Çocuk Klasikleri* (Coppenrath Yayınevi) ve Gallimard Yayınevi tarafından devralınan *Gerstenberg Resimli Dünya Edebiyatı* (Gerstenberg yayınevi) dizisi yer almaktadır. Çocuk ve gençlik edebiyatı yayıncılarının çok yönlü çabaları sayesinde, elli yıllık süreçte Almanca dil alanının arz tarafında kayda değer ölçüde somut örnekleriyle bir çocuk ve gençlik edebiyatı kanonu oluşmuştur. Bununla birlikte bu birikim, bilimsel araştırmalarla hâlâ yeterince incelenmiş ve değerlendirilmiş değildir.

Pazardan bağımsız hareket eden kültür ve eğitim aktörlerinin kendi açılarından bir kanon geliştirme çabası içine neredeyse hiç girmemesi, Almanca konuşulan ülkelerin edebiyat alanının tuhafliklarından biridir. Pedagoji ve eğitim alanında olduğu gibi kamu kütüphaneciliğinde gerçekleşen seçme ve aktarım prosedürleri, çocuk ve gençlik edebiyatında kendi seçimlerine dayanan bir kanonik eser külliyatı oluşturulmasını amaçlamazlar. Burada öncelikli amaç daha ziyade, esas itibarıyla güncel yayınlar içerisinde, özellikle de piyasaya yeni çıkmış olanlar arasından seçim yapmaktır. Bu seçim için dikkat edilen yönlendirici hususlar çoğu zaman belli yaş gruplarına uygunluk veya seçilen konuların güncelliğidir. Bunun yanı sıra bütünüyle klasik dizilerinden başlıklar dikkate alınır. Gelgelelim bunların yayınevinlerince klasik olarak etiketlenmiş oluşu hiç sorgulanmaz; ilgili diziler içinde piyasaya sunulmuş ne varsa bunlar klasiktir temel düsturuna göre hareket edilir. Temel eserler üzerinden bir edebî sosyalizasyonun yaşandığı (edebiyat birikiminin oluştuğu) yönündeki kavrayış pek zemin kazanmamıştır; çocuk ve gençlik edebiyatı klasiklerinin edebî sosyalizasyon içerisinde dikkate değer bir rol oynadığı görüşü bugün artık savunulmamaktadır. Buna rağmen pratikte klasik dizileri, ebeveynler, büyükanne ve büyükbabaların ait olduğu nesle aşına kitaplar olmalarından dolayı yol gösterici bir işleve yüklenebilmektedirler. Sonuçta burada söz konusu olan edebiyat büyük ölçüde bir hediye için satın alınan edebiyattır, dolayısıyla da alıcılar ağırlıklı olarak bu yaş gruplarından gelmektedir.

Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Klasikleri Hangileridir?

Akademik Perspektif

Buna karşılık 1950'li yıllardan beri yükseköğretim kurumlarında çocuk ve gençlik edebiyatının bir alan olarak yerleşikleşmesine koşut olarak gelişen kuramsal çalışmalarla birlikte, kanon açısından önemli eserlere ilgi ve bunun sonucu olarak da neyin klasik olduğu sorusuna ilgi artmıştır. Bu ilgi ve ihtiyaç artışında Almanya dışından iki monografinin payı büyük olmuştur: Hem Paul Hazard'ın 1902 tarihli *Les Livres, les enfants et les hommes* (Çocuklar, Kitaplar ve Yetişkinler) adlı monografisi, hem de Luigi Satuccis'in 1958 tarihli *Letteratura Infantile* (Çocuk, Çocuğun Mitosu ve Masalı) adlı monografisi, kitap pazarındaki örnekleri baz alamayan, aksine belli bir çocukluk kavrayışından türetilmiş ve tam da bu nedenle normatif veya ölçüt koyucu olarak görülebilecek çocuk edebiyatı kanonları geliştirmişlerdir. Yine Klaus Doderer [Alman akademisyen - Ç.N.] tarafından 1969'da yayımlanan *Klasik Çocuk ve Genç Kitapları* adlı antoloji de -sadece ölçütler bakımından olmakla birlikte- piyasanın beklentilerinden uzaklaşmıştır. Bu antolojide yeni ideal bir kanon ortaya atılmaksızın ideolojik değerlendirmeye klasik olarak değerlendirilen bir dizi eserin gerçek mahiyetine ışık tutulmuştur. Hans-Heino Ewers

1980’li yılların başında klasikleri bir kez daha çocukluk imgelerinden hareketle belirlemeyi denemiştir. Romantik bir çocukluk anlayışını evrensel norm olarak sunan Hazard ve Santucci’den farklı olarak Ewers, çocuk ve gençlik edebiyatı klasiklerinde farklı çocukluk imgelerini edebî formlara taşıyan çok sayıda tarihsel akımın varlığından hareket etmiştir. Ewers’e göre aydınlanma ile romantik iki karşıt çocukluk dönemi imgesi ortaya çıkarmış, bununla birlikte klasik dizileri son derece heterojen, bakış açısına göre yapılan tercihlerden daima yalnızca ya birine ya da diğerine normatiflik atfedilen eserlerden meydana gelen bir yığına dönüşmüştür.

Çocuk ve gençlik edebiyatı klasiklerini tanımlama amaçlı diğer denemeler ise 1970’li yılların sonundan kalma *Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sözlüğü*’nü baz almakta ve bu eserle bağlantılı her türlü normatiflik iddiasını reddetmektedir. Zira onlar için önemli olan “gençler arasında uzun süre ve yaygın olarak okunan, genelde söz sahibi yetişkinlerin nazarında da [...] okunmaya değer görülen”, “nesilden nesile devamlı aktarılmalari ve değerlerini uzun süre korumaları bakımından yüksek toplumsal ve pedagojik önemi haiz” eserlerdir (Doderer 1977, 217). O hâlde burada, en çok ve en uzun süre satan, en sevilen kitapların bir kombinasyonunu ve yayınevi, aracı kültür aktörleri ve yetişkin okurlar tarafından değerli görülen eserleri temsil eden salt tarihsel-ampirik bir kanon söz konusudur. Anlayacağımız “çocuk edebiyatı klasiklerinin genel geçer bir tanımlaması” olamaz (O’Sullivan 2000, 394). Fiili belirleme gücü öncelikli olarak yayınevlerindedir: “Yayınevlerinin bir nevi seçme, ama herhalükârda çocuk edebiyatı klasik dizilerinin pazarda mevcut bulunmasını sağlayan aktarıcı kültür aktörü olarak işlevi küçümsenemez. Yayınevi bütçesi açısından klasikler güvenilir bir gelir kaynağıdır” (agy., 395).

Buna rağmen çocuk edebiyatı klasikler külliyatı, edebiyat biliminin ilgisini yönlendirmeye devam etmiştir. Üniversite farklı akademisyenlerin katılımıyla yürütülen konferans dizilerinde de klasiklerin revaçta olduğu görülmüştür. Bettina Hurrelmann’ın yayıma hazırladığı 1995 tarihli *Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Klasikleri* adlı derlemesi buna iyi bir örnektir. Bu çerçevede kimi zaman, genel kabul görmeyen, aksine sadece edebiyat bilimi tarafından önemli bulunan eserlerin de dikkate alındığı olmaktadır, bu durum, ele alınan metinler toplamının çeşitlilik arz eden yapısını daha da güçlendirmektedir. Kısmen kitap formunda, kısmen İnternet’te yayımlanan üniversitedeki bu konferans dizilerinin bütünden bakıldığında bir sistematiklik iddiası olmadığı görülür, yine konferansların ele aldığı eser örneklerinin de birçok durumda rastlantısal seçildiği dikkat çekmektedir; büyük ölçüde betimleyici yaklaşımların sergilendiği bu konferans dizilerinin hiçbirisi belli bir kanonu tutundurmaya amaçlamaz. Burada genellikle herhangi katı bir ölçütler kataloğuna dayanmayan, hangi kitapların klasik statüsüne girdiğini belki ancak bazı durumlarda ve birbirinden gayet farklı şekillerde temellendiren tasavvurların, başka deyişle eser karakteristiklerinin sistematik olmayan bir yığınyla karşı karşıyayızdır.

Buna karşılık Bettina Kümmerling-Maibauer edebî yeterlilik ölçütüne tekrar geçerlilik kazandırmak ve “Klasik çocuk kitaplarının emsal niteliğini”, (Kümmerling-Maiba-

uer 1999, X), şüphesiz ki bu şekilde “popülerlik” ve “uzun ömürlülük” gibi ölçütleri hükümsüz kılmaksızın vurgulamak ister. Maibauer’ın klasik kavramı, normatiflik ve tarihselliğin bir kombinasyonundan oluşmakta ve nitelik, popülerlik ve etki gücü gibi özellikleri bir araya getirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda bir eserin klasiklik statüsünü elde etmesi için belirleyici özellik her şeyden önce nitelik, “özgünlük” ve “yenileyicilik”tir. Öteki ölçütlerin yerine getirilmesi ise zorunlu değildir. Kümmerling-Maibauer ağırlığı söz konusu ölçütlere kaydırarak çocuk edebiyatı klasiklerini salt en sevilen kitap olma veya uzun süre satanlar arasında yer alma gibi sıkıntılı ölçütlerden kurtarmak istemiştir. Her ne kadar klasikleri piyasadan hareketle değil de, daha ziyade kendi poetika görüşleri temelinde tanımlıyor izlenimi uyandırır da, sonuç olarak Maibauer’ın elindeki tek malzeme kaynağı piyasada geçerli klasik eserlerin parıltılı külliyatı olduğundan bunlardan sıyrılması beklenemez.

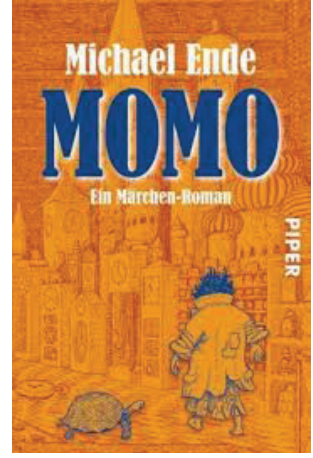
Almanya’da Kitap Pazarındaki Çocuk ve Genç Klasikleri

Neyin klasik sayıldığı tartışmasında savunulan pozisyonlar ne kadar farklı olursa olsunlar, tüm tartışmalar az çok belli bir eserler topluluğu etrafında döner. Emer O’Sullivan’a göre “toplumun gözünde ve çocuk klasikleri pazarında klasik olarak kabul edilen kitapların sayısı [...] 30 ile 50 arasındadır” (O’Sullivan 2000, 395). Ama İkinci Dünya Savaşı’nın hemen sonrasında derlenen klasik dizileri, toplumsal algının ve günümüz araştırmalarının büyük ölçüde ilgi alanı dışında kalmaktadır. Almanya’daki bir örnek olarak *Dünya Çocuk Edebiyatı* dizisinin 1955-1958 arasında yayımlanan ilk 30 kitabında bir taraftan genel edebiyat metinleri ön plana çıkarken, diğer taraftan aynı dizide 13 Alman ve Avusturyalı yazara karşılık (Brentano, Ebner-Eschenbach, Gerstäcker, Hauff, Hebel, Wilhelm Hey, E. T. A. Hoffmann, Kotzebue, C. F. Meyer, Sypri, Stifter, Storm ve Volkmann-Leander) başka ülkelerden sadece dokuz yazar (Andersen, Carroll, Cooper, Dickens, Sven Fleuron, Poe, Thackeray, Tolstoy ve Twain) yer almıştır. Buna karşılık Avusturya ve Batı Almanya’nın daha sonraki klasik dizilerinde ağırlıklı olarak özgün, yerli çocuk edebiyatına, kısacası çocuklar için kaleme alınmış yerli eserlere yoğunlaşmıştır, diğer yandan bu eserlerin önemli bir bölümünün başka ülkelerden, en çok da İngiltere kitaplarına yer verdiği görülmektedir. Uluslararası olana bu yönelim, *Dünya Çocuk Edebiyatı*’nın 1959-63 arasında yayımlanan sonraki 20 cildinde iyiden iyiye belirginleşmiş bulunmaktaydı. 20 ciltlik bu dizide dört Alman yazara karşılık 16 yabancı yazar yer almıştır.

Gençler için her seferinde yeniden uyarlanan romanlar *Don Kişot*, *Robinson Crusoe* ve *Guliver’in Gezileri*, zaman zaman da *Baron Münchhausen’in Hikayeleri* son on yılda yayımlanan klasik dizilerinin vazgeçilmezleri arasındadır. Grimm Kardeşlerin *Çocuk ve Aile Masalları* olarak bilinen külliyatı, Wilhelm Hauff ve H. C. Andersen’in seçme masalları, nadiren olmak üzere Berchstein’in eserleri ve de yine Brentano, Storm ve Oscar Wilde’in masalları, son zamanlarda da E. T. A. Hoffmann’ın *Fındıkçı ile Fare Kralı* ise masal literatürünün klasik olarak değerlendirilen temel metinleri arasında yer alıyor. Heinrich Hoffmann’ın *Struwwelpeter*¹ ile Wilhelm Busch’un *Moritz* adlı hikâyeleri 19. yy. resimli hikâyelerinin klasikleri olarak hayatta kalmayı başarmışlardır. 19. ve erken

1 Türkçeye henüz çevrilmemiş olan (edebî) eser adları metinde orijinal adlarıyla anılacaktır. İnceleyici yayımların adlarıysa Türkleştirilecektir. (Ç. N.)

20. yy'ın romanları arasından Charles Dickens'in *Oliwer Twist*'i, Harriet Beecher Stowes'in *Tom Amcanın Kulübesi* başlıklı eserleri, Mark Twain'in *Tom Sawyer'in Maceraları* ile *Huckleberry Finn'in Maceraları* adlı romanları, Johanna Spyri'nin *Heidi*'si, Robert Louis Stevenson'un *Define Adası* isimli ünlü eserinin yanı sıra Frances Hodgson Burnet'in *Küçük Lord* ile *Gizli Bahçe*'si çocuk ve gençlik edebiyatının klasikleri olarak değerlendirilir. Emmy v. Rhoden'in *İnatçı Kız*'ı ile Else Ury'nin *Nesthäckchen* serisi masal literatürünün klasikleri olarak kabul edilir. Hayvan hikâyeleri dalında Rudyard Kipling'in ünlü Orman Çocuğu Mogli gibi birkaç hikâyeden oluşan *Jungle Book*'u, Jack London'un *Vahşetin Çağrısı* ile *Beyaz Diş* adlı romanları, Waldemar Bonsel'in *Arı Maya*'sı, Felix Salten'in *Bambi*'si, Kenneth Graham'ın *The Wind in the Willows* adlı romanı,

A. A. Milne'nin *Winnie The Pooh* ve Hugh Lofting'in *Doktor Dolittle'in Maceraları* adlı eserleri çağdaş klasikler arasında yer alıyor. Alman çocuk tiyatrosu ise tek bir klasik tanıyor: kuşkusuz Gert v. Bassewitz'in *Peterchen Mondfahrt* adlı masalı da en az Alman genç kız edebiyatı klasikleri kadar tartışmalıdır. 19. yy.'ın klasik macera literatürü (Cooper, Gerstäcker ve Karl May) klasik dizilerinden büyük ölçüde silinip gitmiş ve büyük bölümü Anglo-Amerikan kökenli olan fantastik çocuk edebiyatı ürünleri bunların yerini almıştır. Bu noktada örneğin Lewis Carroll'un *Alis Harikalar Diyarında* adlı çocuk kitabı, Carlo Collodis'in *Pinokyo*'su, L. Frank Baum'un *Oz Büyücüsü* isimli çocuk romanı, J. M. Barries'in *Peter Pan*'ı, Selma Lagerlöf'ün *Küçük Nils Holgersson'un Yabankazlarıyla Maceraları* adlı eseri, Pamela Travers'in *Marry Poppins* serisi ile J. R. R. Tolkien'in *Hobbit*'ini anabiliriz. Erken 20. yy.'ın çocuk romanları arasından Wolf Durian'ın *Kai aus der Kiste* adlı eseri ve yine Erich Kästner'in *Emil ve Dedektifler* ile *Noktacık ile Anton* adlı çocuk romanlarının yanı sıra yine Kurt Held'in *Kızıl Zora*'sı da bazı eksikliklerine rağmen klasik statüsü elde etmiştir. Hemen hemen tüm klasik dizilerinde klasik eserler, en azından bunların görece daha eski olanları farklı boyutlarda uyarlamalara tabi tutularak, kısmen de kısaltılmış versiyonlarıyla sunulmaktadır.

1945 sonrasında yayımlanmış münferit eserler de bugün çocuk ve gençlik edebiyatı klasikleri arasında değerlendiriliyor. Bu hepsinden önce Astrid Lindgren'in çeşitli eserleri için geçerlidir: *Pippi Uzunçorap*, *Şamatalı Köyün Çocukları*, *Mio, Benim Mio'm*, *Maskara Çocuk Zozo*, *Michel von Lönneberga*, *Aslanyürekli Kardeşler* ve *Ronja: Haydut Kızı*. Bunun dışında Erich Kästner'in savaş sonrası çocuk romanı *Das doppelte Lottchen*'ını anabiliriz. Batı Almanya'nın genç yazarlarından Otfried Preussler ile Michael Ende -bilhassa da uluslararası alanda tanınıyor olmaları dolayısıyla- klasik statüsünü elde etmişlerdir. Burada bir yandan *Küçük Cadı*, *Haydut Haytazot* ile *Krabat*'ı, diğer yandan *Cim Düğme* serisi, *Momo* ve *Bitmeyecek Öykü*'yü düşünebiliriz. James Krüss'ün *Satılan Güllüş*'ü de yine klasikler arasında kabul ediliyor. Savaş sonrası İngilteresi fantastik öyküleri arasından C. S. Lewis'in *Narnia Günlükleri*'ni, Mary Norton'un *The Borrowers*'ını²,

2 Bu eserin sinema uyarlaması Türkçeye *Minik Kahramanlar* adıyla çevrilmiştir. (Ç. N.)

Philippa Pearce'ın *Tom's Midnight Garden'ını* ile Pauline Clarke'ın *The Twelve and the Genii* adlı eserlerini sayabiliriz. J. D. Salinger'ın *Çavdar Tarlasında Çocuklar* adlı eseri ile Ulrich Plenzdorf'un *Genç W.'nin Yeni Acıları* adlı eseri gençlik romanı dalının klasik örnekleri olarak kabul ediliyor. Son otuz ila kırk yılda yayımlanmış çocuk ve gençlik edebiyatı eserleri söz konusu olduğunda ise, her ne kadar bunların bazıları uzun ömürlülüklerini çoktan ispatlamış olsalar da, bunlardan birer klasik olarak söz etmekten genelde kaçınılıyor.

Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Tarihinin Kilit Metinleri

Çocuk ve gençlik edebiyatı klasikleri, değişen terkipleriyle öncelik ve özellikle yayınevleri tarafından oluşturulan bir eserler toplamı olarak çocuk ve gençlik edebiyatı araştırmalarınca ne kadar rağmet görürse görsünler, yine de bu külliyat normatiflik iddiasındaki bir kanonla, başka deyişle emsal niteliğindeki eserlerden oluşan bir örneklemeyle karıştırılmamalıdır. Bununla birlikte sırf nitelik argümanından beslenen bir kanonun edebiyatın bu alanında da şekillenmesi acaba gerekmez miydi sorusu sorulabilir. Bu amaca hizmet eden yaklaşımlar, Kümmerling-Meibauer'ın *Çocuk Edebiyatı, Kanon Oluşumu ve Edebi Eserlerin Değerlendirmesi* adlı araştırmasının bize gösterdiği gibi 18. yy.'dan bu yana mevcuttur. Fakat yine de akla, öylece ortaya atılan sayısız kanonun arasından bir kez bile olsun bir tanesi etkin, daha doğrusu yaşayan bir kanon, anlayacağımız büyük bir okur kitlesi tarafından uzun yıllar boyunca okunması muhtemel eserlerin genel kabul görmüş, artık yerleşikleşmiş bir toplamı hâline gelmiş midir sorusu gelmektedir.

Çocuk ve gençlik edebiyatının öncelikli hedef kitlesi olan çocuk ve genç okurlar, burada sözü edilen çok sayıdaki edebiyat eserinden sadece kısıtlı bir zaman dilimi boyunca yararlanmaları noktasında diğer edebiyat okurlarından ayrılırlar; söz konusu eserler bu okurların sadece on, en fazla on beş yıllık, öncelikli okuma malzemesini teşkil etmektedir. Çocuğun okuma partneri olarak çocuk ve gençlik edebiyatıyla yine sadece kısıtlı bir süre haşır neşir olan ebeveyn, akraba ve çocuğun ilişki kurduğu, muhtemelen de örnek aldığı şahıslar gibi profesyonel olmayan aracı ve yönlendirici gruplar için de aynı durumun geçerli olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Burada karşı karşıya olduğumuz okur tipi, kapsamı daha geniş olan kanonik eserler külliyatını aktif şekilde okuyup bunlar üzerine düşünüp tartışacak imkânlardan büyük oranda yoksun olan geçici okur tipidir. Çocuk ve gençlik edebiyatı profesyonel üretici ve araçları ise çocuk edebiyatının temel metinlerinin tek potansiyel taşıyıcı okur kitlesi olarak geçici okur tipinin hemen karşısına konumlandırılabilirdi. Yazarlar, kitap resimleyenler, redaktörler, kitapçılar, kütüphaneciler, öğretmen ve eleştirmenler genelde uzun süreler boyunca çocuk ve gençlik edebiyatı ürünlerinin yaratılması, değerlendirilmesi ve hedef kitlelere tanıtılıp aktarılmasıyla meşguldürler. Pratikte bu meslek gruplarının çoğu temsilcisi -sıklıkla kişisel veya 'rasgele'- bir tercihin peşinden elbette gidebilirler; kaldı ki Almanya'da da zaten müşterek olarak okunup tartışılan yerleşik bir çocuk ve gençlik edebiyatı külliyatından ancak kısmen söz edilebilir. Almanca konuşulan ülkelerde yaklaşık otuz yıldan beri çocuk ve gençlik edebiyatının tarihsel araştırmalarında bir artış kaydedilmesine rağmen, çocuk ve gençlik edebiyatı alanında faal uzman çevrelerde tarihsel bir bilinç neredeyse hiç gelişmemiştir.

İyi ama genel kabul gören, yerleşikleşmiş bir çocuk ve gençlik edebiyatı külliyatını kim belirlemelidir? Bunu yapmak edebiyat tarihi yazımı için fazla zahmetli bir görev olmaz mıydı? Zira bilindiği üzere edebiyat tarihi yazımı öncelikle sıkı bir betimleyici

yaklaşım ile hareket etmek ve her bir eserin işlev ve anlamını ilgili ülkenin tarihsel olarak verili edebiyat ve kültür sistemi içerisinde kavramak zorundadır. Bununla birlikte yine edebiyat tarihi yazımı da, inceleme nesnesini akademi öncesi öğretim çerçevesinde mi yoksa akademi öğretimi çerçevesinde mi sunmak istediğine göre bir tercih yapmak mecburiyetindedir. Bunu yapabilmek için belli bir döneme ya da belli bir akıma özgü çocuk edebiyatının temsil edici eserlerinin seçilmesi gerekir. Bunun yanı sıra araştırma sırasında gündeme gelen eserler arasından bir kez daha, ancak bu kez çocuk edebiyatının farklı dönemlere özgü karakteristikleri ya da tek tek çocuk edebiyatı dallarını ilk elde az çok eksiksiz temsil eden ve sonraki üretilere yol gösterici olarak hizmet etmiş olanlarının elenmesi gerekirdi. Şüphesiz bu şekilde ortaya çıkan seçki henüz gelenekleşmiş bir klasik külliyatı sunmazdı. Böyle bir durumda çocuk edebiyatı tarihinin kilit metinlerinden oluşan veya salt akademik özellikteki bir kanondan söz etmek daha doğru olur.

Edebiyat tarihindeki kilit metinlerin bu her türlü öğrenim için olmazsa olmaz seçkisi, Alman çocuk ve gençlik edebiyatı bilimi içerisinde yeni yeni ve de ancak kısmen gerçekleşebildi. Bunun nedenlerinden biri, çocuk ve gençlik edebiyatının bir şekilde eğitim müfredatının bir parçası olabildiği yerde, bu edebiyata özgü tarihin çok yüzeysel şekilde ele alınabilmesi ve bu irdelemelerin metin örnekleri üzerinden yapılamaması olabilir. Bir diğer neden ise görünüşe göre eserlerin tarihsel temsiliyet güçlerinin ikna edici şekilde kanıtlanma güçlüğünde yatmaktadır. Böyle bir kanıt ancak bir dönemin ya da bir akımın temelinde yatan çocuk edebiyatı konseptini yeniden kurgulamak mümkün olduğu takdirde getirilebilir, zira ancak bu konsept anlaşıldıktan sonra bir temsiliyet gücünden söz edilebilir. Yol gösterici somut görüş ve incelemelerin bulunmadığı her durumda bu tür bir yeniden kurgulama zor görünür. Bu noktada önemli gördüğü eserlerin temelinde yatan konsepti su yüzüne çıkaracak olan tarih yazımına ihtiyaç duyulur. Gerçi bu defa da konsept, önemli görülen eserlerin seçilmesi yöntemi nedeniyle döngüsel bir argümantasyonun ötesine geçemeyecektir. Zira burada söz konusu olan edebiyat alanı yenilikçilik açısından son derece zayıf bir hafızaya sahiptir, dahası birçok kilit metin bu alanda çoktan unutulmaya yüz tutmuştur. Hâl böyle olunca Paula Dehmel'in modern bir çizgiyi temsil anlamında çocuğu ben anlatıcı konumuna yerleştiren anlatımı açısından kilit önemdeki metni *Singinens Geschichten*'i (1904/21) ve Gustav Falke'nin sosyal eleştirel çocuk romanı açısından kilit önemdeki metni *Drei Kameraden* (1909) gibi eserler sadece çok az sayıda uzmanın bilgisi dâhilindedir. Dolayısıyla da E. T. A. Hoffmann'ın daha bilindik bir masalı olan *Das Fremde Kind*'i bile çocuk edebiyatı tarihinin kilit metinleri arasında nadiren görülür; oysa burada söz konusu olan metin, 19. ve erken 20. yy.'ın fantastik çocuk hikâyelerine örnek teşkil eder nitelikte metindir (krş. Ewers 2012).

Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Gelenek Kurucu Mahiyetteki Kanonik Eserler

İyi ama çocuk edebiyatı tarihinin kilit metinlerinden oluşan bir seçkiyi çocuk edebiyatının gelenek kurucu kanonik metinlerini kapsayan bir seçkisinden ayıran nedir? Edebiyat tarihi yazımı bir taraftan ilgili dönem ya da akımın, içinde bulunulan dönem ile güncel çocuk ve gençlik edebiyatı için herhangi bir değere (bu değer ne olursa olsun) sahip olup olmadığına bakmaksızın her dönemden ve yine bir dereceye kadar önemli her tarihsel akımdan çocuk ve gençlik edebiyatı örnekleri aramak durumundadır. Buna karşılık geleneğin nasıl kurulduğunu göstermeyi amaçlayan bir kanonik edebî eser külliyatı edebiyat tarihindeki tüm ürünleri eksiksiz içermek zorunda değildir; bu külliyat

elbette eleme yöntemiyle de oluşturulmuş olabilir. Diğer taraftan çocuk edebiyatı tarihine ait kilit metinler listesi de salt saygın ya da hatta salt emsal niteliğindeki eserlerden oluşamaz. Bu listede tartışmalı eserler olabileceği gibi, en ağır eleştirileri hak eden eserler de karakteristik örnekleriyle temsil edilmek durumundadır. Örneğin geç 19. ve erken 20. yy.'ın milliyetçi-şovenist, sömürgeci ve ırkçı çocuk ve gençlik edebiyatı buna dâhildir. Buna karşılık çocuk ve gençlik edebiyatının gelenek kurucu mahiyetteki bir kanonik eser külliyatı kendini, tarihin bugünkü yaratımlara emsal olarak sunduğu eserlerle sınırlamak durumunda olur. Bu nedenle de bu eser tercihinin temelinde yatan değerlendirmeler tarihsel değildir, çünkü bu belirlemede ölçüt eserin kendi ortaya çıkış zamanı veya yazarın etki süresi değil, içinde bulunduğumuz şimdiyle ilişkisidir.

Tıpkı çocuk ve gençlik edebiyatının kilit metinlerinin belirlenmesinde olduğu gibi bir kanon oluşturma ve geliştirme faaliyeti de tarihe taze bir yeniden bakışı gerektirir. İçinde yaşanan şimdiye söyleyecek sözü olan ancak ihtimal ki unutulmaya çoktan yüz tutmuş eserleri bulup yeniden ortaya çıkarabilmek bakımından geçmiş dönemlerin çocuk edebiyatı yaratımlarına tekrar tekrar bakmakta fayda vardır. Dahası çocuk edebiyatının farklı dönemlerinin bir yeniden değerlendirmesi sayesinde, o güne kadar göz ardı edilmiş eserlerin kanonlaşması da sağlanabilirdi. Geç 18. yy.'a bir bakışla, değeri pek anlaşılmamış çocuk oyunu yazarı Christian Felix Weiße'in (krş. Ewers 2007) *Ein kleiner Familienzwist* adlı eserinin bugünden bakıldığında August von Rode'nin 1776'da yayımlanan çocuk oyunları kadar kanonlaşmaya değer olduğunu görebilirdik. Aynı şey, yukarıda çocuk edebiyatı tarihinin kilit metinleri olarak nitelenen Paula Dehmel'in *Singens Geschichten*'i ile Gustav Falke'nin *Drei Kameraden*'i için de geçerlidir. Bu eserler, yaşadığımız çağın kendisine çok şey borçlu olduğu özgür ruhlu bir çocuk edebiyatının gelişiminde birer kilometre taşıdır. E. T. A. Hoffmann'ın ünlü masalı *Fındıkkıran ile Fare Kral*, geç 20. yy. modern çocuk edebiyatının fantastik eserlerinin erken bir örneğini teşkil etmekte ve tam da bu nedenle bugün oluşturulacak bir kanonik eserler külliyatında yer almayı hak etmektedir.

Tarihsel kilit metinlerin seçimi, edebiyat tarihçisinin temel görevleri arasındadır; bu durumda bu iş, esas olarak akademi içi bir mesele olarak kalır. Bir diğer görev ise çocuk ve gençlik edebiyatının bir temel eserler külliyatının devamlı olarak takip edilmesi ve gerekli durumlarda yeniden düzenlenmesidir. Gerçi bunu yapmak edebiyat tarihçisinin temel görevi değil, aksine elde ettiği araştırma verilerini akademik dünyanın sınırlarını aşan bir uygulamasıyla ilgilidir. Şüphesiz ki çocuk edebiyatı alanında oluşturulacak bir kanonik eserler külliyatının bir eğitim kanonuna, anlayacağımız genel edebiyat eğitimi için vazgeçilmez olarak görülen eser ve yazarların bir seçkisi olma durumuna yükselme şansı, en azından Alman dil alanında pek az görünüyor. Bununla birlikte Heydebrand Renate'ya göre bir eğitim kanonunun varlığı, alanlara özel kanonların düzenlenmesini dışlamaz; "*Kültürün tüm özel alanlarında, duruma özgü ihtiyaç ve değer beklentileri bağlamında neyin 'en önemli' olduğunun tartışılması anlamında bir kanonlaşma süre-*

cinin gerçekleşmesi düşünülebilir” (Heydebrand 1996, 17). Bunun dışında Heydebrand, çeşitli edebiyat alanlarıyla eğitim kanonu içerisinde temsil edilen (ve yüksek ya da ağır edebiyat olarak adlandırılan) edebiyat arasındaki saygınlık farkını azaltmak için spesifik edebiyat türlerinin örneklerinin de edebî eğitim kanonunda temsil edilmelerine izin verilmesini önermektedir.

Genel edebiyat kanonunun kapsamının çocuk ve gençlik edebiyatının çeşitli eserlerinin eklenmesi yoluyla genişletilmesi için tarihsel çocuk ve gençlik edebiyatı araştırmaları cephesinden öneriler gelmesi gerekir. Bu amaçla önerilecek daha şimdiden büyük ölçüde kabul görmüş iki aday, Grimm Kardeşler’in *Çocuk ve Aile Masalları* ile E. T. A. Hoffmann’ın *Fındıkkıran ile Fare Kral* adlı fantastik masalı olabilir. Bu noktada birden çok hedef kitleye seslenen, yani aynı anda çocuk ve yetişkin okurlara hitap eden eserlerin dikkate alınması, tercihleri kolaylaştırıcı bir etken olabilir. Ancak bu zorunlu bir koşul olmamalıdır, yoksa örneğin Kästner’in (birden çok hedef kitleye hitap etmeyen) çocuk romanı *Emil ve Dedektifler* de bir Alman edebî eğitim kanonunda kendine bir yer bulması zorlaşır.

Kaynaklar

- Doderer, Klaus (yay.haz.): *Klassische Kinder- und Jugendbücher. Kritische Betrachtungen*. Weinheim/Basel, 31975.
- Doderer, Klaus: “Klassiker der Kinder- und Jugendliteratur”. Yay. yer: *Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur*. Cilt 2. Weinheim/Basel 1977, 217-219.
- Ewers, Hans Heino: “Ein Schlüsseltext des Kinderschauspieles der Aufklärung: Christian Felix Weißes *Ein kleiner Familienzwist oder Gute Kinder machen bisweilen auch gute Aeltern* (1778)”. Yay. yer: Franz, Kurt/Lange, Günter (yay.haz.): *Dramatische Formen. Beiträge zu Geschichte, Theorie und Praxis*. Baltmannsweiler 2007, 1-27.
- Ewers, Hans-Heino: “Kinderliteraturhistorische Schlüsseltexte und kinderliterarischer Traditionskanon”. Yay. yer: *Kinder- und Jugendliteraturforschung 2006/2007*. Yayımlayan: Gençlik Kitapları Araştırma Enstitüsü. Frankfurt a.M. 2007, 97-102.
- Ewers, Hans-Heino: “*Vom Feenmärchen zur phantastischen Kindererzählung*. E.T.A. Hoffmans *Das fremde Kind* als kinderliteraturhistorischer Schlüsseltext”. Yay. yer: *Märchenspiegel* 23, 2 (2012), 10-18.
- Hazard, Paul: *Kinder, Bücher und große Leute*. Almancaya aktaran Harriet Wegener. Ön söz: Erich Kästner. Hamburg 1952.
- Heydebrand, Renate von (yay. haz.): *Kanon Macht Kultur. Theoretische, historische und soziale ästhetische Kanonbildung*. Stuttgart/Weimar 1998.
- Hurrelmann, Bettina (yay. haz.): *Klassiker der Kinder- und Jugendliteratur*. Frankfurt a.M. 1995.
- Kümmerling-Meibauer, Bettina: *Klassiker der Kinder- und Jugendliteratur. Ein internationales Lexikon*. 2 cilt. Stuttgart/Weimar 1999.
- Kümmerling-Meibauer, Bettina: *Kinderliteratur; Kanonbildung und literarische Wertung*. Stuttgart/Weimar 2003.
- O’Sullivan, Emer: *Kinderliterarische Komparastik*. Heidelberg 2000.
- Paruolo, Elena (yay.haz.): *Brave New Worlds. Old and New Classic of Children’s Literatures*. Brüksel v.d., 2011.
- Santucci, Luigi: *Das Kind, sein Mythos und sein Märchen*. Almancaya aktaran: Hansi Keßler. Hannover 1964.